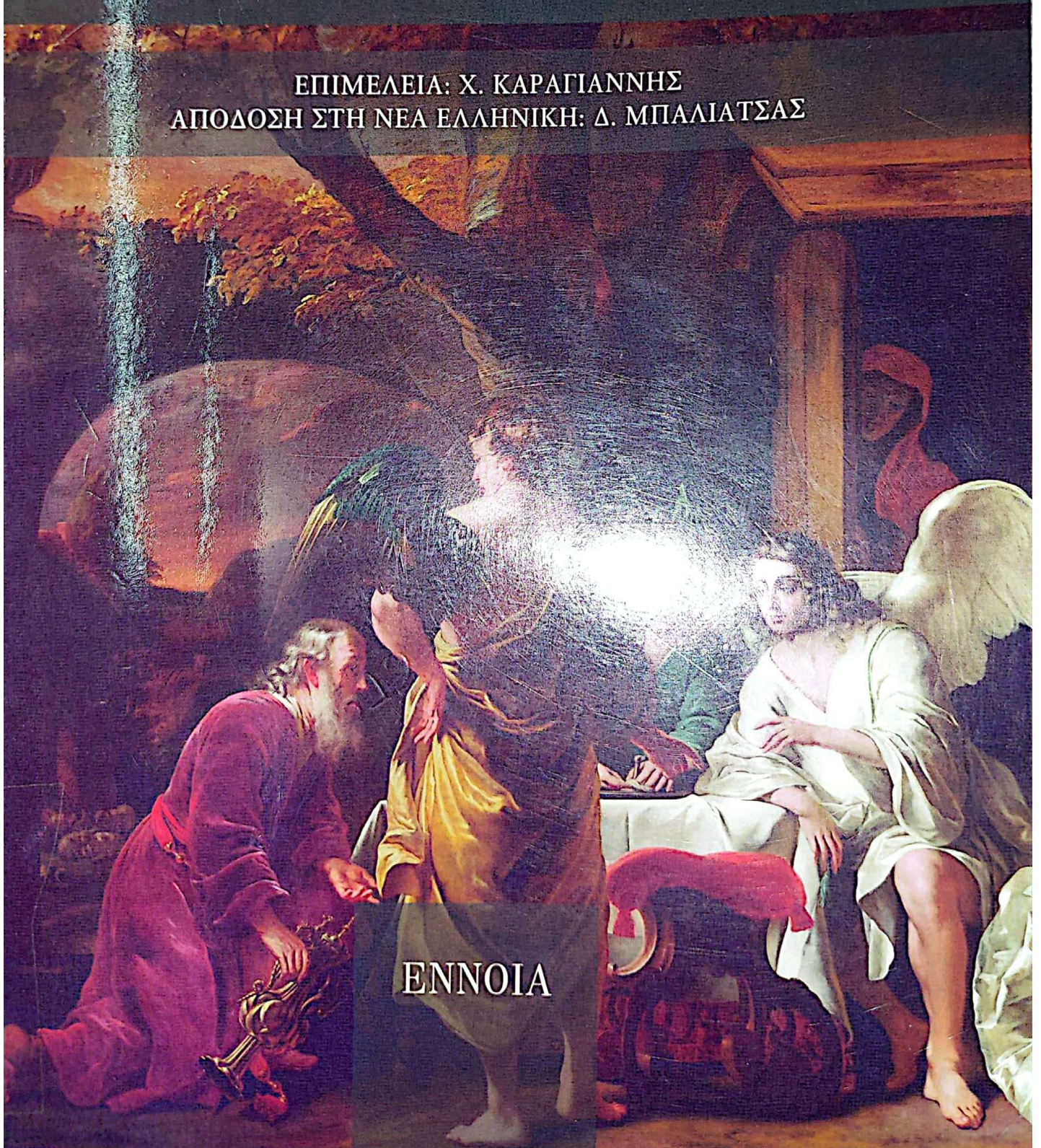

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Π. ΧΑΣΤΟΥΠΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Χ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ
ΑΠΟΔΟΣΗ ΣΤΗ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ: Δ. ΜΠΑΛΙΑΤΣΑΣ

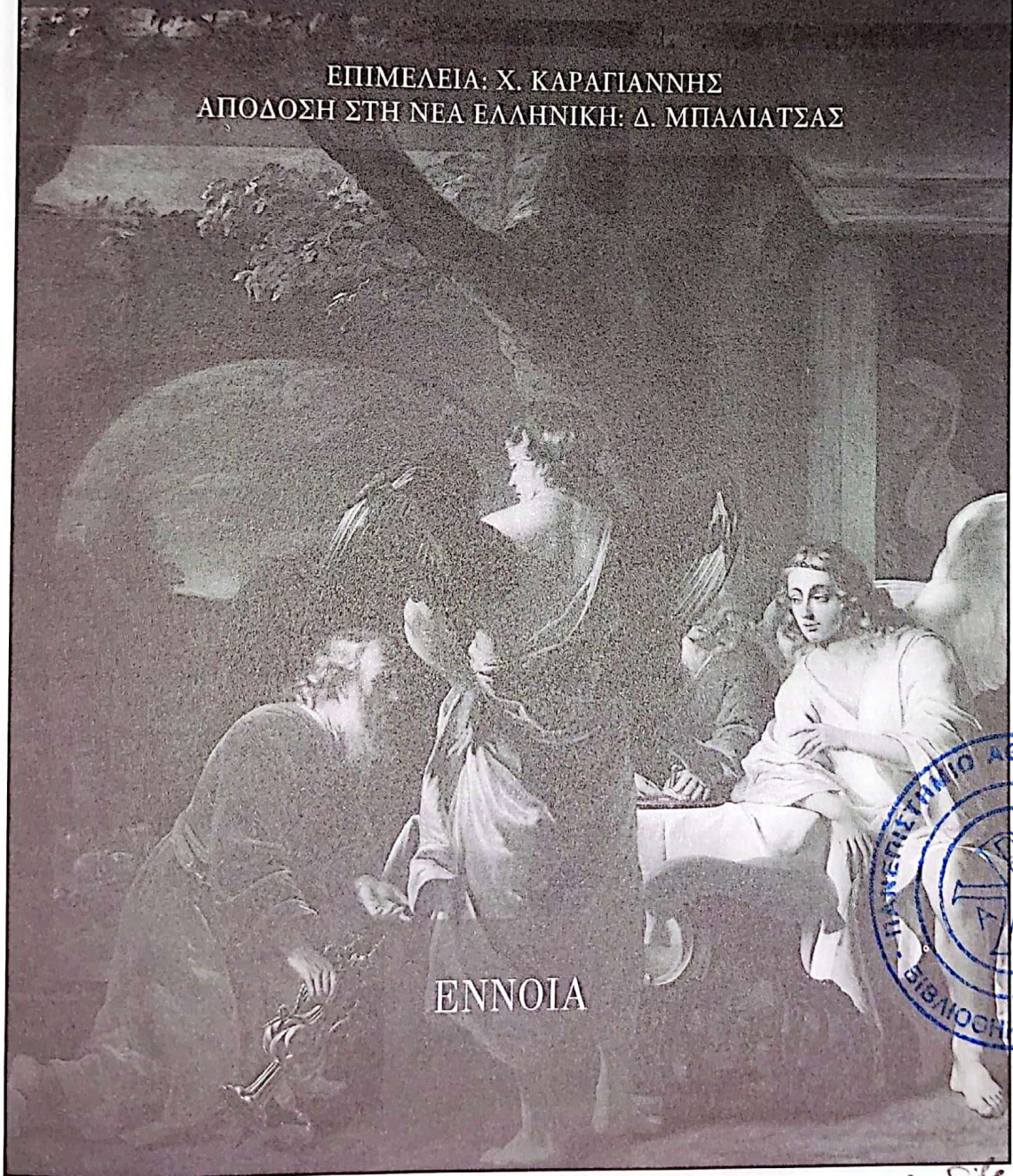
ENNOIA

Δ2 512.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Π. ΧΑΣΤΟΥΠΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Χ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ
ΑΠΟΔΟΣΗ ΣΤΗ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ: Δ. ΜΠΑΛΙΑΤΣΑΣ

ENNOIA

Δρ. Κωνσ 6902

Λορέν Ευδύση
2018
37692302

ENNOIA

Μαυρομυχάλι 52 - Τ.Κ. 10680 - Αθήνα
J 2103640419 - 2103640729
Fax: 2103640729

ΧΑΣΤΟΥΠΗΣ Π. ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ

Αρ. έκδοσης: 274 - Κ.Α.: 780204
ISBN: 978-960-6835-85-8

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ: Καραγιάννης Χρήστος
ΑΠΟΔΟΣΗ ΣΤΗ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ: Μπαλιάτσας Δημήτρης
ΦΩΤΟΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ - ΜΟΝΤΑΖ: Εκδόσεις ENNOIA
ΕΚΤΥΠΩΣΗ: Αφοι Ευστράτογλου
ΜΑΚΕΤΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Εκδόσεις ENNOIA
ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Παναγιώτου Κωνσταντίνα

© Copyright εκδόσεις ENNOIA
Πρώτη έκδοση: Σεπτέμβριος 2017

Κάθε γνήσιο αντίτυπο σφραγίζεται από τον εκδότη

Απαγορεύεται, με οποιονδήποτε τρόπο η μερική ή ολική αναδημοσίευση, η αναπαραγωγή του έργου συνολικά ή τμηματικά, η εκμετάλλευση με οποιονδήποτε τρόπο, χωρίς την έγγραφη άδεια του εκδότη.

ιβ'. Κείμενο

Το εβραϊκό κείμενο των Ψαλμών, εκτός των γενικών περιπετειών τις οποίες σε κάποιο μέτρο γνώρισε το εβραϊκό κείμενο κάθε βιβλίου της Π. Διαθήκης, έτυχε κατά καιρούς ιδιαίτερης αναθεωρητικής μεταχείρισης λόγω της λειτουργικής χρήσης των ψαλμών στον ναό. Βέβαια, αυτό ισχύει λιγότερο για εκείνους τους ψαλμούς που έχουν προέλευση μεταγενέστερη. Μερικές φορές έχει κάποιος μπροστά του χρήσιμες παραλλαγές του κειμένου χάρη στην ύπαρξη διπλής μορφής του σε ορισμένους ψαλμούς. Έτσι, μετά από σύγκριση του Ψαλμ. 18 με το Β' Σαμ. 22, του Ψαλμ. 14 με τον Ψαλμ. 53, του Ψαλμ. 70 με τον Ψαλμ. 40,13-17 και του Ψαλμ. 108 με τον Ψαλμ. 57,8-12 και 60,7-14 διαπιστώνεται ότι, εξαιτίας της ρευστής κατάστασης του κειμένου κατά τα προμασωριτικά χρόνια, ήταν αναπόφευκτη η παραφθορά του. Εν τούτοις, προσεκτική εξέταση του κειμένου δείχνει ότι τα παρεφθαρμένα χωρία ήταν πολυάριθμα. Από αυτά άλλα μεν εξαιτίας της σοβαρής παραφθοράς τους είναι εντελώς ασαφή (π.χ. 22,17. 87,7. 89,48), άλλα δε λόγω της ελαφράς παραφθοράς τους κατανοούνται εύκολα από τη συνάφεια του κειμένου.

Σε πολλά σημεία είναι δυνατή η διόρθωση του μασωριτικού με τη μετάφραση των Ο'. Η χρήση των Ο' για τον σκοπό αυτό πρέπει να γίνεται με πολύ περίσκεψη, όχι μόνο επειδή η ελληνική μετάφραση των ψαλμών εμφανίζει – όπως και η μετάφραση του Ησαΐα – ελλιπή γνώση της εβραϊκής γλώσσας αλλά και διότι το εβραϊκό κείμενο των Ψαλμών, στο οποίο βασίστηκε η μετάφραση, σε πολλά σημεία υστερούσε του εβραϊκού που παραδόθηκε σε εμάς. Πρέπει, βέβαια, να παρατηρηθεί ότι τα αποσπάσματα Ψαλμών στα κουμρανικά χειρόγραφα (103,6-8. 104,6-11) και υπομνημάτων σ' αυτούς τους Ψαλμούς (37. 68) δεν παρουσιάζουν σπουδαίες παραλλαγές.

2. Ιώβ

Υπομνήματα. K. Budde, *HK* 1869, 1913². – E. O. A. Merx, 1871 – F. Hitzig, *KeH* 1874. – Franz Delitzsch, *KD* 1876². – W. Volck, *SZ* 1889. – A. Dillmann, *KeH* 1891⁴. – K. Siegfried, *SBOT* 1893. – B. Duhm, *KHC* 1897. – E. C. S. Gibson, *WC* 1919³. – S. R. Driver/G. B. Gray, *ICC* 1921 (1950). – P. Volz, *SAT* 1921². – C. Steuernagel, *HSAT* 1923. – G. Ricciotti, 1924. – J. Buttenwieser, 1925 – É. P. Dhorme, *EtB* 1926. – N. Peters, *EH* 1928. – E. König, 1929 – P. Szczygiel, *HS* 1931 – L. H. K. Bleeker, *TU* 1935². – G. Hölscher, *HAT* 1937, 1952². – E. J. Kissane, 1939, 1946². – F. X. Wutz, 1939. – C. J. Lindblom, 1940. – N. H. Torczyner (N. H. Tur-Sinai), 1941, 1957². – V. E. Reichert, *SoncB* 1946. – J. Steinmann, 1946 (1955). – G. Fohrer, 1948 – H. W. Hertzberg, *Bibelhilfe* 1949.

- E. Robin, *Clamer-B* 1949, 1952². - C. Larcher, *JérusB* 1950, 1957². - H. Junker, *EB* 1951. - A. Weiser, *ATD* 1951, 1974⁶. - Anthony and Miriam Hanson, *TB* 1953, 1962². - F. Stier, 1954. - S. L. Terrien/P. Scherer, *IB* 1954. - R. Augé, *MontsB* 1959. - F. Horst, *BK* 1960/62, 1974³ (Ίώβ 1 - 19). - J. H. Kroeze, *COT* 1961 - G. Fohrer, *KAT*² 1963 - S. L. Terrien, *CAT* 1963. - A. Weiser, *ATD* 1963⁴. - M. H. Pope, *AB* 1965 - F. Horst, *BK I* 1968 - F. Hesse, *ZB* 1978.
- Άλλα βοηθήματα.** K. Budde, *Beiträge zur Kritik des Buches Hiob*, Bonn 1876. - J. Grill, *Zur Kritik der Komposition des Buches Hiob*, 1890 - G.-W. H. Bickell, *Kritische Bearbeitung des Job-Dialogs*, *WZKM* 6 (1892), σσ. 137 κ.εξ., 241 κ.εξ., 327 κ.εξ., 7 (1893), σσ. 1 κ.εξ., 153 κ.εξ. - Του ιδίου, *Das Buch Job nach Anleitung der Strophik und der Septuaginta*, 1894. - L. Laue, *Die Komposition des Buches Hiob*, 1895. - G. Beer, *Der Text des Buches Hiob*, 1897. - K. Kautzsch, *Das sogenannte Volksbuch von Hiob und der Ursprung von Hiob Kap. I, II, XLII, 7 - 17*, Tübingen 1900. - S. Landerdorfer, *Eine babylonische Quelle für das Buch Job?*, *Bibl. Stud.* XVI, 2 (1911). - E. Sellin, *Das Problem des Hiobbuches*, 1919 - M. Jastrow jr., *The Book of Job*, 1920. - N. H. Torczyner, *Das Buch Hiob*, 1920. - M. Buttenwieser, *The Book of Job*, 1922. - A. Weiser, *Das Problem der sittlichen Weltordnung im Buch Hiob*, *ThBl* 2 (1923), σσ. 154 κ.εξ. (= Glaube und Geschichte im AT., 1961, σσ. 9 κ.εξ.). - K. Fullerton, *The original Conclusion to the Book of Job*, *ZAW* 42 (1924), σσ. 116 κ.εξ. - F. Buhl, *Zur Vorgeschichte des Buches Hiob*, *BZAW* 41 (1925), σσ. 52 κ.εξ. - M. Thilo, *Das Buch Hiob*, 1925. - N. H. Torczyner, *Hiob-dichtung und Hiobsage*, *MGWJ* 69 (1925), σσ. 234 κ.εξ. - G. Richter, *Textstudien zum Buche Hiob*, *BWAT* 43 (1927). - Hans Schmidt, *Hiob*, 1927. - J. Hempel, *Das theologische Problem des Hiob*, *ZSTh* 6 (1929), σσ. 621 κ.εξ. - E. Sellin, *Das Hiob-problem*, 1931. - L. Köhler, *Die Hebräische Rechtsgemeinde* (1931), στο *Der Hebräische Mensch*, Tübingen 1953, σσ. 152 κ.εξ. - F. Baumgartel, *Der Hiobdialog* (*BWANT* IV, 9), Stuttgart 1933. - A. Lods, *Recherches recentes sur le livre de Job*, *RHPPh* 14 (1934), σσ. 501 κ.εξ. - J. Ziegler, *Der textkritische Wert der Septuaginta des Buches Job*, *Misc. Bibl.* 2 (1934), σσ. 277 κ.εξ. - A. Alt, *Zur Vorgeschichte des Buches Hiob*, *ZAW* 55 (1937), σσ. 265 κ.εξ. - E. G. Kraeling, *The Book of the Ways of God*, 1938. - J. Lindblom, *Die Vergeltung Gottes im Buche Hiob*, *Bulmerincq-Gedenkschrift*, Riga 1938, σσ. 80 κ.εξ. - N. Rhodokanakis, *Das Buch Hiob*, *WZKM* 45 (1938), σσ. 169 κ.εξ. - E. Würthwein, *Gott und Mensch in Dialog und Gottesreden des Buches Hiob*, Tübingen 1938 (διατριβή επί υφηγεσία). - B. D. Eerdmans, *Studies in Job*, 1939. - J. Lindblom, *Boken om Job og hans lidande*, 1940. - J. H. Kroeze, *Die Elihureden im Buche Hiob*, *OTS* 2 (1943), σσ. 156 κ.εξ. - J. Lindblom, *La composition du livre de Job*, 1945. - Sh. Spiegel, *Noah, Danel and Job*, στο *Ginzberg Jubilee*, I 1945, σσ. 305 κ.εξ. - Ch. L. Feinberg, *The Poetic Structure of the Book of Job and the Ugaritic Literature*, *BS* 103 (1946), σσ. 283 κ.εξ. - W. A. Irwin, *Poetic Structure in the Dialogue of Job*, *JNES* 5 (1946), σσ. 26 κ.εξ. - J. J. Stamm, *Das Leiden des Unschuldigen in Babylonien und Israel*, 1946. - W. B. Stevenson, *The Poem of Job: A Literary Study with a New Translation*, London 1947, 1948². - H. W. Hertzberg, *Der Aufbau des Buches Hiob*, στο *Bertholet-Festschrift*, 1950, σσ. 233 κ.εξ. - W. Baumgartner, *The Wisdom Literature*, III, *Job*, στο *OTMSt*, Oxford 1951 (1961), σσ. 216 κ.εξ. - A. P. Hastoupis, *The Problem of Theodicy in the Book of Job*, Athens 1951. - Του ιδίου, *Bergson and his religious Philosophy*, Athens 1952. - J. Herz, *Formgeschichtliche Untersuchungen zum Problem des Hiobbuches*, *WZ Leipzig* 3 (1953/54), σσ. 175 κ.εξ. - C. Kuhl, *Neuere Literarkritik des Buches Hiob*, *ThR NF* 21 (1953), σσ. 163 κ.εξ., 257 κ.εξ. - Του ιδίου, *Vom Hiobbuche und seinen Problemen*, αυτόθι 22 (1954), σσ. 261 κ.εξ. - E. Schmitt, *Leben in den Weisheitsbüchern Job, Sprüche und Jesus Sirach*, 1954. - H. Wildberger, *Das Hiobproblem und seine neueste Deutung*, *Reformatio* 3 (1954), σσ. 355 κ.εξ. - H. Möller, *Sinn und Aufbau des Buches Hiob*, 1955. - T. H. Robinson, *Job and his Friends*,

1955. - A. Bruno, *Das Hohelied, das Buch Hiob: Eine rhythmische und textkritische Untersuchung*, 1956. - G. Fohrer, *Vorgeschichte und Komposition des Buches Hiob*, VT 6 (1956), σσ. 249 κ.εξ. - H. Knight, *Job: Considered as a Contribution to Hebrew Theology*, SJTh 9 (1956), σσ. 63 κ.εξ. - C. Westermann, *Der Aufbau des Buches Hiob* (BHTH 23), Tübingen 1956. - M. Dahood, *Some Northwest-Semitic Words in Job*, Bibl 38 (1957), σσ. 306 κ.εξ. - N. M. Sarna, *Epic Substratum in the Prose of Job*, JBL 76 (1957), σσ. 13 κ.εξ. - H. Gese, *Lehre und Wirklichkeit in der alten Weisheit*, Tübingen 1958. - H. Richter, *Erwägungen zum Hiobproblem*, EvTh 18 (1958), σσ. 302 κ.εξ. - Του ίδιου, *Die Naturweisheit des Alten Testaments im Buche Hiob*, ZAW 70 (1958), σσ. 1 κ.εξ. - M. Sekine, *Schöpfung und Erlösung im Buche Hiob*, στο Von Ugarit nach Qumran, Eissfeldt - Festschrift, 1958, σσ. 213 κ.εξ. - H. H. Rowley, *The Book of Job and its Meaning*, BJRL 41 (1958/59), σσ. 167 κ.εξ. (= From Moses to Qumran, London 1963, σσ. 141 κ.εξ.). - G. Fohrer, *Überlieferung und Wandlung der Hioblegende*, στο Baumgärtel-Festschrift, 1959, σσ. 41 κ.εξ. - Του ίδιου, *Form und Funktion in der Hiobdichtung*, ZDMG 109 (1959), σσ. 31 κ.εξ. - H. Richter, *Studien zu Hiob* (ThA 11), Berlin 1959. - G. Fohrer, *Die Weisheit des Elihu: Hi 32 - 37*, AfO 19 (1959/60), σσ. 83 κ.εξ. (= Studien zum Buche Hiob, 1963, σσ. 87 κ.εξ.). - P. W. Skehan, *Strophic Patterns in the Book of Job*, CBQ 23 (1961), σσ. 125 κ.εξ. - W. A. Irwin, *Job's Redeemer*, JBL 81 (1962), σσ. 217 κ.εξ. - A. Guillaume, *The Unity of the Book of Job*, Annual of Leeds University Oriental Society 4 (1962/63), σσ. 26 κ.εξ. - Του ίδιου, *The Arabic Background of the Book of Job*, στο Hooke - Festschrift, 1963, σσ. 106 κ.εξ. - G. Fohrer, *Studien zum Buche Hiob*, Gütersloh 1963. - A. Jepsen, *Das Buch Hiob und seine Deutung* (ATH I, 14), Berlin 1963. - C. G. Jung, *Antwort auf Hiob*, στο Zur Psychologie westlicher und östlicher Religion, Ges. Werke XI, Zürich/Stuttgart 1963, σσ. 385 κ.εξ. - P. W. Skehan, *Job's Final Plea (Job 29 - 31) and the Lord's Reply (Job 38 - 41)*, Bibl 45 (1964), σσ. 51 κ.εξ. - R. Gordis, *The Book of God and Man*, 1965. - W. von Soden, *Das Fragen nach der Gerechtigkeit Gottes im Alten Orient*, MDOG 96 (1965), σσ. 41 κ.εξ. - C. Brandwein, *The Legend of Job According to its Various Stages*, Tarbiz 35 (1965/66), σσ. 1 κ.εξ. - M. Bič, *Le juste et l'impie dans le livre de Job*, VT Suppl 15 (1966), σσ. 33 κ.εξ. - J. Prado, *La perspectiva escatológica de Job 19,25-27*, EstBibl 25 (1966), σσ. 5 κ.εξ. - H. H. Schmid, *Wesen und Geschichte der Weisheit* (BZAW 101), Berlin 1966, σσ. 173 κ.εξ. - S. Terrien, *Quelques remarques sur les affinités de Job avec le Deutéro-Ésaie*, VTSuppl 15 (1966), σσ. 295 κ.εξ. - M. Tsevat, *The Meaning of the Book of Job*, HUCA 37 (1966), σσ. 73 κ.εξ. - H. L. Ginsberg, *Job the Patient and Job the Impatient*, Conservative Judaism 21 (1966/67), σσ. 12 κ.εξ. - H. Bardtke, *Prophetische Züge im Buche Hiob*, στο Rost - Festschrift, 1967, σσ. 1-10. - D. N. Freedman, *The Elihu Speeches in the Book of Job*, HThR 61 (1968), σσ. 51 κ.εξ. - A. Guillaume, *Studies in the Book of Job*, Leiden 1969. - J. Gray, *The Book of Job in the Context of Near Eastern Literature*, ZAW 82 (1970), σσ. 251-269. - J. Lévêque, *Job et son Dieu*, I/II 1970. - H.-P. Müller, *Hiob und seine Freunde. Traditionsgeschichtliches zum Verständnis des Hiobbuches*, ThSt (B) 103 (1970). - P. W. Skehan, *Studies in Israelite Poetry and Wisdom* (CBQM 1), Washington D.C. 1971. - J. Barr, *The Book of Job and its Modern Interpreters*, BJRL 54 (1971/72), σσ. 28 κ.εξ. - H. Bobzin, *Die «Tem-pora» im Hiobdilog*, Marburg 1974 (διδ.ακτ. διατριβή). - L. Schmidt, *De Deo* (BZAW 143), Berlin 1976, σσ. 165 κ.εξ. - H. D. Preuss, *Jahwes Antwort an Hiob und die sog. Hiobliteratur des alten Vorderen Orients*, στο W. Zimmerli - Festschrift, 1977, σσ. 323-343.

α'. Ονομασία

Το βιβλίο αυτό επιγράφεται Ιώβ (Μ Ίγγώβ = πού ο πατήρ;) από το πρόσωπο που πρωταγωνιστεί σ' αυτό, το οποίο είναι πρότυπο πάσχοντος ευσεβούς. Το όνομα απαντά και στο έμμετρο ποίημα (κεφ. 3, 1-42, 6) και στο πεζό πλαίσιο του βιβλίου που προέρχεται από παλαιά λατινική αφήγηση, καθώς και στο Ιεζ. 14, 14, 20, όπου γίνεται μνεία τριών υποδειγματικών ευσεβών αντρών της αρχαϊότητας, των σοφών Νώε, Δανιήλ και Ιώβ. Αυτό μαρτυρεί και τη μακροχρόνια παράδοση για τον πρωταγωνιστή, για τον οποίο ασφαλώς η αφήγηση περιλάμβανε περισσότερες πληροφορίες από όσες έχουμε υπ' όψιν μας για το φερόμενο βιβλίο. Το όνομα Ίγγώβ [= άγγα-άβ ή άγγάβ· πού είναι ο πατέρας μου;] ίσως είναι συντεταγμένη μορφή του Αγγαβίλου (= πού είναι ο πατέρας μου, Θεέ) και φανερώνας ως πιθανή την προέλευσή του από την εποχή των πατριάρχων. Το όνομα υπό παρεμφερή μορφή υπήρχε στον βορειοδυτικό σημιτικό χώρο κατά την 2η χιλιετηρίδα π.Χ. Στις επιστολές της Αμάρνα (αριθμ. 256) ο ηγγμόνας της περιοχής Βασάν, ο Ασταρώβ, φέρει το όνομα Αγγάβ.

Ο Ιώβ, του οποίου ο πατέρας δεν κατονομάζεται, κατάγεται όπως και ο Αβραάμ από τόπο εκτός της Παλαιστίνης. Η γεωγραφική θέση της πατρίδας του, της χώρας Ουζ (Ιώβ 1, 1), δεν είναι με βεβαιότητα γνωστή. Η Ουζ ανήκε σύμφωνα με τα χωρία Γεν. 10, 23 και 22, 21 στον Αράμ, σύμφωνα δε με τα χωρία Γεν. 36, 28 και 4, 21 στον Εδώμ. Από περιωχές της Εδώμ και της Αραβίας κατ' όνομα και οι φίλοι του Ιώβ. Περαιτέρω ως τόπος καταγωγής του Ιώβ φέρεται η Ανατολή (Ιώβ 1, 3). Αλλά και έτσι δεν παρέχεται ακριβής τοπικός καθορισμός (πρβλ. Γεν. 25, 6, 29, 1. Κριτ. 6, 3). Η αοριστία για το πρόσωπο υπάρχει και στην παλαιά παράδοση, η οποία γνωρίζει μόνο κάποιον άνθρωπο Ιώβ σε κάποια ανατολική χώρα, πλούσιο και ευσεβή, ο οποίος πλήττεται αρχικά με απώλεια όλων των αγαθών του και έπειτα με βαρύτερη ασθένεια. Στο αφηγηματικό πλαίσιο του βιβλίου ο Ιώβ παρουσιάζεται όμοιος με τους πατριάρχες· προσφέρει λ.χ. θυσία όπως ο Νώε και ο Αβραάμ. Ομοιότητα με τον Αβραάμ εμφανίσει και το ότι ο Ιώβ υποβάλλεται από τον Θεό σε βαριά δοκιμασία.¹⁵⁹

β'. Περιεχόμενο

Το βιβλίο αυτό αποτελείται από 42 κεφάλαια και περιέχει την εξαιτίας των παθημάτων του Ιώβ εξέταση του θρησκευτικού προβληματισμού στην κακοπάθεια

159. Βλ. C. Westermann, *λ. Hiob*, στο BHH II (1964), σσ. 723 κ.εξ.

ανθρώπινης ύπαρξης. Σε κάποια δε παλαιά λαϊκή αφήγηση, συντεταγμένη σε πεζό λόγο (1-2, 42,7-17), παρεμβάλλεται ποιητικό έργο, του οποίου το πρώτο μέρος που αρχίζει με θρήνο (3) και κατακλείεται (29-31) με θρήνο περιέχει τριπλό διάλογο του Ιώβ με τους φίλους του (4-27)· το δεύτερο μέρος περιέχει σε δύο διαλογικούς κύκλους λόγο του Θεού προς τον Ιώβ και απόκριση του Ιώβ προς τον Θεό (38, 1-42,6). Πριν από την κατακλείδα του πρώτου μέρους παρεμβάλλεται ποιήμα στη σοφία (28) και πριν από τον λόγο του Θεού παρεμβάλλονται οι λόγοι του Ελιού (32-37). Λεπτομερέστερα μπορεί το βιβλίο να διαριχθεί αναφορικά με το περιεχόμενό του ως εξής:

A) Πρόλογος: η ευσέβεια του Ιώβ δοκιμάζεται (1,1-2,13).

- 1) Ο ευσεβής και ενυγχής Ιώβ, 1,1 κ.εξ.
- 2) Ο Θεός επιτρέπει την δοκιμασία του Ιώβ από τον Σατάν, 1,6 κ.εξ.
- 3) Ο Ιώβ δοκιμάζεται με στέρηση των αγαθών του και των τέκνων του, 1,13 κ.εξ.
- 4) Η υποταγή του Ιώβ στο θέλημα του Θεού, 1,20 κ.εξ.
- 5) Ο Ιώβ δοκιμάζεται με φοβερή ασθένεια, 2,1 κ.εξ.
- 6) Η παραμυθητική επίσκεψη των τριών φίλων του Ιώβ, 2,11 κ.εξ.

B) Ο τριπλός διάλογος του Ιώβ με τους φίλους του (3,1-27,23).

- 1) Ο μονόλογος του Ιώβ, που καταριέται την ημέρα της γέννησής του (3,1-26).
- 2) Ο πρώτος διαλογικός κύκλος (4,1-14,22).
 - α'. Ελιφάζ· η πίστη στον Θεό με σωφροσύνη και ταπεινώση, 4,1 κ.εξ.
 1. Ο Ιώβ δεν πρέπει να απελπίζεται, 4,1 κ.εξ.
 2. Δεν υπάρχει άνθρωπος απαλλαγμένος από ενοχή, 4,12 κ.εξ.
 3. Η αφροσύνη συνεπάγεται καταστροφή, 5,1 κ.εξ.
 4. Η καταφυγή στον Θεό, 5,8 κ.εξ.
 5. Τα αγαθά της υποταγής στο θέλημα του Θεού, 5,17 κ.εξ.
- β'. Ιώβ· μόνον αυτός που πονά πολύ γνωρίζει τον δικό του πόνο, 6,1 κ.εξ.

1. Ο Ιώβ δικαιολογεί το παράπονό του, 6,1 κ.εξ.
2. Η απογοήτευση από τη ζωή, 6,8 κ.εξ.
3. Η απογοήτευση από τους φίλους, 6,14 κ.εξ.
4. Ο Ιώβ ζητεί δίκαιη κρίση, 6,24 κ.εξ.
5. Ο βίος σκληρός και σύντομος, 7,1 κ.εξ.
6. Ο Ιώβ παραπονιέται πικρά, διότι ο Θεός τον βασανίζει, 7,11 κ.εξ.

γ'. Βυδάδ (Μ Βυδάδ)· δίκαιη η κρίση του Θεού και αναπόφευκτη η τιμωρία της αμαρτίας απ' Αυτόν, 8,1 κ.εξ.

1. Ο Θεός είναι δίκαιος, 8,1 κ.εξ.
 2. Η πείρα του παρελθόντος, 8,8 κ.εξ.
 3. Οι ασεβείς προορίζονται σε καταστροφή, 8,11 κ.εξ.
- δ'. Ιώβ· μάταιη η αντιδικία προς συνάιρετο Θεό, 9,1 κ.εξ.

1. Ο άνθρωπος δεν μπορεί να δικαιωθεί αντιδικώντας προς τον παντοδύναμο Θεό, 9,1 κ.εξ.

2. Μάταιη η προσφυγή στη θεία δικαιοσύνη, 9,14 κ.εξ.
3. Εάν υπήρχε μεσότης, ο Ιώβ θα εξέθετε την υπόθεσή του, 9,32 κ.εξ.
4. Αφανέροτο το σχέδιο του Θεού κατά του Ιώβ, 10,13 κ.εξ.
5. Η επιθυμία για ανακούφιση πριν τον επερχόμενο θάνατο, 10,18 κ.εξ.

ε'. Σωφάρ (Μ Τσωφάρ)· η σοφία του Θεού διαγινώσκει κάθε αμάρτημα, 11,1 κ.εξ.

1. Ο Σωφάρ επιτιμά τον Ιώβ που ισχυρίζεται ότι είναι δίκαιος, 11,1 κ.εξ.
2. Η παντοδυναμία και η σοφία του Θεού, 11,7 κ.εξ.
3. Η προτροπή σε μετάνοια, 11,13 κ.εξ.

στ'. Ιώβ· η σοφία του Θεού αποκαλύπτεται κυρίως μέσω των φθορών της δύναμής Του, 12,1 κ.εξ.

1. Ο Ιώβ ειραινέεται την σοφία των φίλων του, 12,1 κ.εξ.
2. Οι αμφιβολίες περί της δικαιοσύνης του παντοδύναμου Θεού, 12,7 κ.εξ.
3. Οι τρεις φίλοι του Ιώβ ψευδείς συνήγοροι του Θεού, 13,1 κ.εξ.
4. Ο Ιώβ προκαλεί τον Θεό, 13,13 κ.εξ.
5. Σύντομος και σκληρός ο βίος, 14,1 κ.εξ.
6. Ο Ιώβ απογοητεύεται από την κατάστασή του, 14,13 κ.εξ.

3) Ο δεύτερος διαλογικός κύκλος (15,1-21,31).

α'. Ελιφάζ· ο Ιώβ ελέγχεται από την ίδια του τη γλώσσα και δεν αναλογίζεται την τύχη τού ασεβή, 15,21 κ.εξ.

1. Ο Ελιφάζ θεωρεί τους λόγους του Ιώβ βλάσφημους, 15,1 κ.εξ.
2. Δεν υπάρχει άνθρωπος απαλλαγμένος από ενοχή, 15,11 κ.εξ.
3. Ο ασεβής προορίζεται σε καταστροφή, 15,17 κ.εξ.

β'. Ιώβ· πέραν της αδικίας των ανθρώπων η δικαιοσύνη του Θεού, 16,1 κ.εξ.

1. Οι τρεις φίλοι είναι κακοί παρηγορητές, 16,1 κ.εξ.
2. Οικρή η κατάσταση του Ιώβ, 16,6 κ.εξ.
3. Ο Ιώβ επικαλείται τη μαρτυρία του Θεού, 16,19 κ.εξ.
4. Κατάσταση άθλια και απογοητευτική, 17,6 κ.εξ.

γ'. Βυλδάδ· ο σεβής πρέπει προς την καταστροφή του, 18,1 κ.εξ.

1. Ο Βυλδάδ επιτιμά τον Ιώβ για την υβριστική του γλώσσα, 18,1 κ.εξ.
2. Δυστυχία και ατίμωση επιφυλάσσονται για τους σεβείς, 18,5 κ.εξ.

δ'. Ιώβ· ο θρίαμβος της πίστης στην εγκατάλειψη των ανθρώπων από τον Θεό, 19,1 κ.εξ.

1. Ο Ιώβ διαμαρτύρεται κατά των φίλων του και του Θεού, 19,1 κ.εξ.
2. Ο Ιώβ ζητεί την συμπάθεια των φίλων του, 19,21 κ.εξ.
3. Ο Ιώβ πιστεύει στη δικαίωση του από τον Θεό, 19,25 κ.εξ.

ε'. Σωφάρ· η κρίση του Θεού εκφράζεται μέσω των γεγονότων και δεν επιτρέπει εξαίρεση, 20,1 κ.εξ.

1. Οι λόγοι του Ιώβ είναι προσβλητικοί, 20,1 κ.εξ.
2. Η ευτυχία των σεβίων είναι ολιγοήμερη και απατηλή, 20,4 κ.εξ.

στ'. Ιώβ· τα γεγονότα μαρτυρούν το αντίθετο, 21,1 κ.εξ.

1. Ο Ιώβ παρακαλεί τους φίλους να ακούσουν με προσοχή, 21,1 κ.εξ.
2. Οι σεβείς ζουν ευτυχισμένα, 21,7 κ.εξ.
3. Οι σεβείς σπάνια δυστυχούν, 21,17 κ.εξ.

4) Ο τρίτος διαλογικός κύκλος (22,1-27,23+24, 18-24).

α'. Ελφάζ· επειδή ο Θεός είναι δίκαιος, τιμωρεί τον Ιώβ εξαιτίας της δικαιοσύνης, 22,1 κ.εξ.

1. Η ασέβεια του Ιώβ είναι μεγάλη, 22,1 κ.εξ.
2. Η προτροπή σε μετάνοια, 22,21 κ.εξ.

β'. Ιώβ· ο Θεός βρίσκεται μακριά πολύ και το κακό θριαμβεύει (23,1-24,17+24,25).

1. Η επιθυμία προς αναζήτηση του Θεού, 23,1 κ.εξ.
2. Ο Ιώβ φοβάται τις ανεξιχνιάστες οδούς του Θεού, 23,13 κ.εξ.

3. Ο Θεός αδιαφορεί για την αδικία, 24,1 κ.εξ.

γ'. Βυλδάδ· ύμνος στην παντοδυναμία του Θεού (25,1-6+26,5-14).

1. Ο άνθρωπος δεν είναι καθαρός ενώπιον του Θεού, 25,1 κ.εξ.
2. Η παντοδυναμία του Θεού, 26,5 κ.εξ.

δ'. Ιώβ· ο αθώς γνωρίζει τη δύναμη του Θεού (26,1-4+27,1-6+27,12).

1. Ο Ιώβ ειρωνεύεται τον Βυλδάδ, 26,1 κ.εξ.
2. Ο Ιώβ θα παραμείνει ακέρατος μέχρι τελευταίας αναπνοής, 27,1 κ.εξ.

ε'. Σωφάρ· απόβλητος ο σεβής (27,7-11+27,13+24,18-24+27,14-23).

1. Ο Θεός δεν εισακούει τη δέηση του σεβή, 27,7 κ.εξ.
2. Η τύχη του σεβή, 27,13 κ.εξ.

Παρεμβλλόμενος ύμνος στην σοφία· απρόσιτη αυτή από τον άνθρωπο (28,1-28).

1) Το θαυμαστό της ανθρώπινης γνώσης, 28,1 κ.εξ.

2) Η άγνοια της σοφίας από τον άνθρωπο, 28,12 κ.εξ.

3) Ο Θεός μόνος γνωρίζει την σοφία, η οποία για τον άνθρωπο είναι φόβος Θεού, 28,23 κ.εξ.

στ'. Ιώβ· προσφυγή στην δικαιοσύνη του Θεού (29,1-31,40).

1. Ο Ιώβ αναπολεί την ευτυχία του παρελθόντος, 29,1 κ.εξ.
2. Εντελώς αντίθετη η παρούσα κατάσταση του, 30,1 κ.εξ.
3. Ομολογία της αδωτητάς του, η οποία μαρτυρείται μέσα από τον ενάρετο βίο του, 31,1 κ.εξ.

Γ) Παρεμβλλόμενοι λόγοι του Ελιού (Ο' Ελιούς)· ο Θεός δοκιμάζει τον άνθρωπο με παθήματα (32,1-37,24).

1) Η παρέμβαση του Ελιού, 32,1 κ.εξ.

2) Ο πρώτος λόγος του Ελιού, 32,6 κ.εξ.

1. Ο Ελιού δικαιολογεί την παρέμβασή του, 32,6 κ.εξ.

2. Ο Ιώβ δεν πρέπει να ισχυρίζεται ότι είναι καθαρός από αμαρτίες, 33,1 κ.εξ.

3) Ο δεύτερος λόγος του Ελιού, 34,1 κ.εξ.

1. Η κατηγορία του Ιώβ κατά του Θεού ως αδικού, 34,1 κ.εξ.

2. Ο Θεός δεν αδικεί, 34,10 κ.εξ.

3. Η γνώση του Θεού και η άγνοια του Ιώβ, 34,21 κ.εξ.

4) Ο τρίτος λόγος του Ελιού, 35,1 κ.εξ.

1. Ο Θεός δεν αδιαφορεί για τα ανθρώπινα πράγματα, 51,1 κ.εξ.

2. Ο Θεός δεν εισακούει τις ψευδείς επικλήσεις, 35,9 κ.εξ.

- ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΠΑΛΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ: Μέρος Πρώτο
- 5) Ο τέταρτος λόγος του Ελιού, 36,1 κ.εξ.
 1. Ο Θεός τιμωρώντας παιδαγωγεί, 36,1 κ.εξ.
 2. Ο ύμνος στην πανσοφία και την παντοδυναμία του Θεού, 36,22 κ.εξ.

Δ) Οι λόγοι του Θεού προς τον Ιώβ (38,1-42,6).

- 1) Ο πρώτος λόγος του Θεού· η φύση και τα ζώα μαρτυρούν από τη μια την παντοδυναμία και πανσοφία του Θεού και από την άλλη την αδυναμία και άγνοια του ανθρώπου, 38,1 κ.εξ.
 2) Η απόκριση του Ιώβ· συνομολογεί με ταπεινώση τα λόγια του Θεού, 40,3 κ.εξ.
 3) Ο δεύτερος λόγος του Θεού· η αδυναμία του Ιώβ και η εξουσία του Θεού επί του βεγεμόθ (υποκόταμου) και του λεβιάθαν (κροκοδείλου), που συμβολίζουν τις δυνάμεις του κακού, των οποίων ο θρίαμβος προφανώς σκανδαλίζει τον Ιώβ, 40,6 κ.εξ.
 4) Η απόκριση του Ιώβ· έχοντας ήδη βιωματική γνώση για τον Θεό, μετανόει και υποτάσσεται στις ανεξερευνήτες θείες βουλές, 42,1 κ.εξ.
 ε) Επίλογος· η δικαίωση του Ιώβ (42,7-17).
 1) Ο Γιαγβέ κατηγορεί τους φίλους του Ιώβ, διότι αδίκησαν τον Ιώβ απολογούμενοι εσφαλμένα υπέρ του, 42,7 κ.εξ.
 2) Η αποκατάσταση του Ιώβ σε περισσότερο ευτυχία από πριν, 42,10 κ.εξ.

γ'. Γένεση και χαρακτήρας του βιβλίου

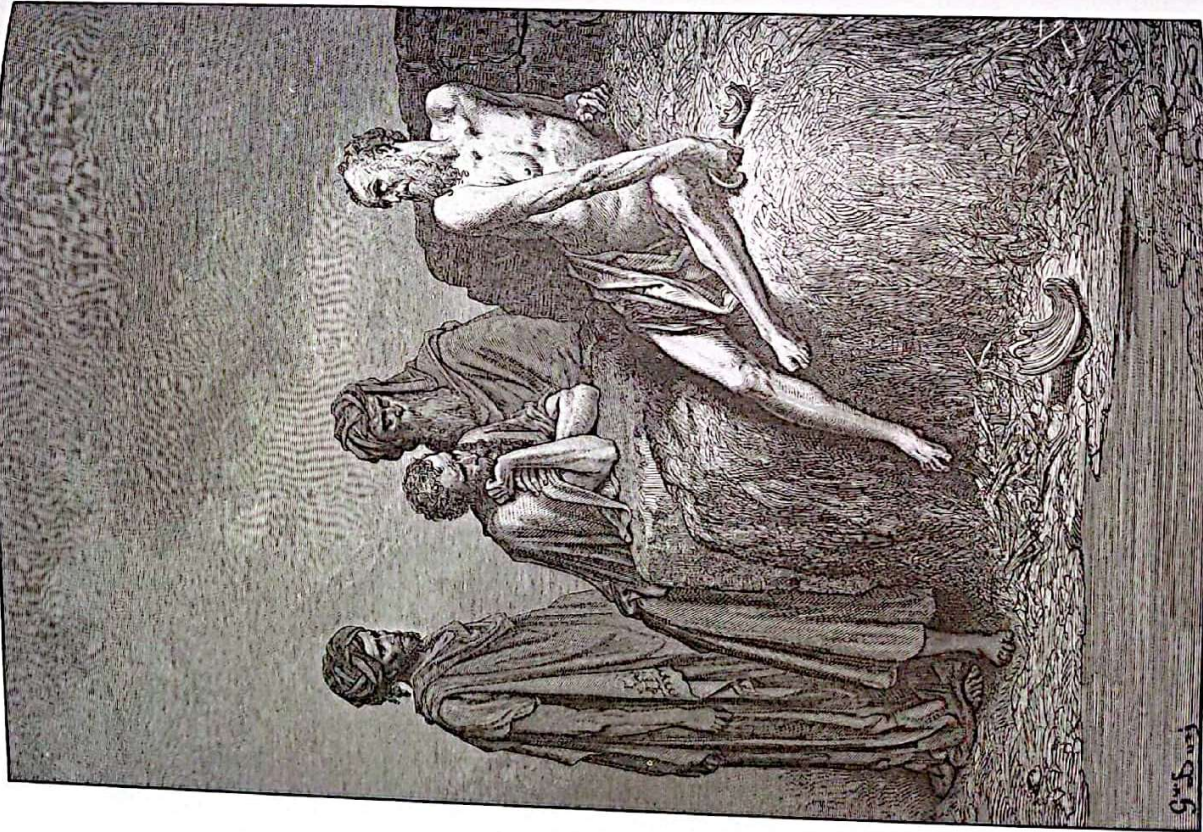
Στο βιβλίο του Ιώβ, όπως ορθά υποστηρίζουν ο Fohrer κ.ά., ο ποιητής δεν εξετάζει το πρόβλημα της θεοδικίας υπό τη μορφή της αναξιοπιάθειας του δικαιο ανθρώπου ή της δικαιοσύνης του Θεού σε αντίθεση με την ανθρώπινη εμπειρία. Κάτι τέτοιο θα εναντιωνόταν και προς την ολοφάνερη και υποκειμενική σκέψη του Ισραηλίτη. Ο ποιητής απλώς περιγράφει ένα γεγονός, το οποίο αποτελεί πρόβλημα του ανθρώπινου βίου και, μάλιστα, το πρόβλημα της ανθρώπινης ύπαρξης σε κακοπάθεια ή, όπως αλλιώς θα έλεγε κάποιος, της ορθής ηθικοθρησκευτικής στάσης έναντι της κακοπάθειας. Ο Ιώβ, ισχυρίζεται ο Fohrer, βιώνει κατά τον δυνατό και ορθό (σύμφωνα με τον ίδιο) τρόπο, οι φίλοι επιθυμούν να διδάξουν τον Ιώβ καλύτερο (σύμφωνα με τους ίδιους) τρόπο του βίου και ο Θεός στη συνάντησή με τον Ιώβ τον αφήνει να αποφασίσει για τον τρόπο ζωής του.¹⁶⁰

¹⁶⁰ Βλ. Sellin/Fohrer, *Einleitung in das AT*, σ. 364.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, το βιβλίο του Ιώβ δεν είναι κατά το είδος όμοιο με σύγχρονο σε εμάς φιλολογικό έργο ιδεολογικού προβληματισμού, αφού επιδιώκει εν προκειμένω την ανάπτυξη και λύση του προβλήματος της άνευ υπαιτιότητας κακοπάθειας, αλλά φιλολογική επεξεργασία μορφών του λόγου που εκφράζουν υπαρκτική εμπειρία. Κατά προγενέστερη αντίληψη, το βιβλίο θεωρείται κυρίως σοφολογικό ποιητικό έργο· κατά νεότερη όμως αντίληψη, το βιβλίο είναι δραματικός θρήνος (γερμ. *dramatisierende Klage*· έτσι κατά τον Benitzel, τον Westermann, τον Horst κ.ά.· ομοίως κατά τον Gese, «παράδειγμα εισακτής παραπόπου»: *Klagedichtungparadigma*), στο οποίο οι φίλοι νοούνται ως παρηγορητές, ή προέρχεται από τις μορφές της κοσμικής νομικής διαδικασίας (Richter). Οι μορφές του λόγου που χρησιμοποιήθηκαν στο βιβλίο του Ιώβ έχουν δεχθεί ποιητική αναμόρφωση, που απέχει πολύ από την προ-έλευσή τους. Κατά τον v. Rad, τον Fohrer κ.ά. τα στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν στην αναμόρφωση αυτή είναι θρήνος, ύμνος στον Θεό, δικανικοί τύποι και λόγος σοφίας. Την ιδιόμοια σπουδαιότητα του θρήνου καταδεικνύει η δομή του βιβλίου όπως και η εγγύτητα της ποιήσεώς του με σουμερικά και βαβυλωνιακά πρότυπα, τα οποία εξάλλου ξεκαθαρίζουν τη συγγένεια των λόγων του Ιώβ με τους θρηνώδεις ψαλμούς.

Η λαϊκή διήγηση για τον ευσεβή Ιώβ, ο οποίος επλήγη με αλλεπάλληλες συμφορές, συγγενεύει με τις πατριαρχικές διηγήσεις. Υπάρχουν, όμως, σ' αυτή ίχνη βαθμιαίας αύξησης· κάποια προγενέστερη μορφή ίσως περιοριζόταν στον πυρήνα του κεφ. 1. Στην μία δοκιμασία προστέθηκε κι άλλη, όπως και άλλα στοιχεία, π.χ. η συμμετοχή του Σατανά στην υπόθεση ως κατηγορού στην αλή του Θεού. Εντούτοις, η αποκατάσταση της ενιαίας ή της αρχικής λαϊκής διήγησεως είναι αδύνατη. Πάντως, είναι βέβαιο ότι αυτή είχε μακρά και πολύμορφη προϊστορία.

Ο τριπλός διάλογος του Ιώβ με τους τρεις φίλους του αρχίζει από τον περπατηθί θρήνο του Ιώβ, μέσω του οποίου αυτός καταριέται την ημέρα της γέννησής του (άλλο παράδειγμα κατάρσεως της ημέρας της γέννησης υπάρχει μόνο στο Ιερ. 20). Στους επόμενους λόγους του Ιώβ ο θρήνος παραμένει το κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμά τους και διακρίνεται σε: α) θρήνο α' προσώπου, β) κατηγορία κατά του εχθρού και γ) κατηγορία του Θεού. Τα τρία αυτά είδη σε συνάφεια μεταξύ τους δείχνει ο τελικός θρήνος του κεφ. 30, ο οποίος συνδέεται με το αναπολούμενο ευτυχές παρελθόν (κεφ. 29) και την ομιολογία αθωότητάς (κεφ. 31) και καταλήγει σε πρόκληση του Θεού (31,35-37). Έτσι ακριβώς ο θρήνος λαμβάνει μορφές δικανικού λόγου. Συχνά ο θρήνος του Ιώβ προχωρεί πέρα από την κακοπάθειά του και μεταβάλλεται σε θρήνο της τύχης

Ο ΙΩΒ ΚΑΙ ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΦΙΛΟΙ ΤΟΥ

γενικά του ανθρώπου (π.χ. κεφ. 14). Από τον θρήνο προκύπτουν η δέηση και η ευχή: υπέρ θανάτου, ανάπαυλος ή κατά χάριν προθεσμίας. Τελικά μένει μόνον η ευχή για συνάντηση με τον Θεό (23,3 κ.εξ. 31,35 κ.εξ.). Περαιτέρω άλλα θέματα όμοια με αυτά των ψαλμών αφορούν σε έκφραση πεποιθήσης (16,19 κ.εξ. 19,25 κ.εξ.), διαβεβαίωση αθωότητας (13,15 κ.εξ. 23,7 κ.εξ. 31) και εξύμνηση του Θεού (9,4-13. 10-8-12 κ.ά.).

Οι λόγοι των φίλων του Ιώβ έχουν κυρίως τον χαρακτήρα εριστικού διαλόγου. Οι φίλοι έρχονται για να παρηγορήσουν τον Ιώβ, αλλά μετά το σφοδρό παράπονό του (κεφ. 3) αντί παραμυθητικών λόγων απευθύνουν εριστικούς. Το κύριο επιχείρημά τους είναι η διδασκαλία για την τύχη του ασεβή, η οποία βασίζεται στη συνάρτηση της προσωπικής κατάστασης με τις πράξεις του προσώπου (γερμ. Tat-Ergehenszusammenhang). Επικαλούμενοι γι' αυτό την πατρία παράδοση, την γνώση που αποκτήθηκε με πολυπείρα και τις αποκαλύψεις που έγιναν προς αυτούς, απευθύνουν προς τον Ιώβ παραινετικούς λόγους. Όμως, αξιώνουν επανειλημμένα από τον ίδιο εξομολόγηση αμαρτιών και μετάνοια. Σε αυτά ο Ιώβ αντιτάσσει σταθερά την πίστη του στην αθωότητά του. Βεβαίως, δεν ισχυρίζεται ότι είναι αναμάρτητος, αλλά δεν μπορεί να παραδεχθεί ότι στη βαριά του κακοπάθεια αντιτοίχει εξίσου βαρύ αμάρτημα. Μόνο στο τέλος του δεύτερου διαλογικού κύκλου (κεφ. 21) αντιτάσσει και αυτός σε όσα οι φίλοι του υποστηρίζουν το επιχείρημα: από την πείρα δεν συνάγεται ότι πάντοτε οι ευσεβείς αμείβονται και οι ασεβείς τιμωρούνται. Απαντώντας, όμως, οι φίλοι διατυπώνουν σαφώς την κατηγορία ότι ο Ιώβ ανήκει στους ασεβείς (κεφ. 22). Έτσι ο Ιώβ απογοητεύεται και στρέφεται προς τον Θεό, από τον οποίο αναμένει δικαίωση. Στο τρίτο διαλογικό κύκλο το κείμενο δεν σώζεται σε καλή κατάσταση. Γι' αυτό και επιχειρείται η δυνατότερη ορθή ανακατάταξη των αποσπασμάτων.

Ακολουθούν λόγοι του Θεού σε απάντηση της απεγνωσμένης πρόκλησης του Ιώβ εναντίον Του. Η υποδηλούμενη στο 38,1 κ.εξ. θεοφάνεια είναι το μόνο στοιχείο στο βιβλίο του Ιώβ που απηχεί παλαιότερη λειτουργική παράδοση. Μέσω αυτής ο Ιώβ βεβαιώνεται βιωματικά για την χάρη του Θεού προς τον ίδιο, απλά γιατί ο Θεός δεν τον συντρίβει αλλά του μιλά. Μέσω της χάρης του ζώντος Θεού προς τον Ιώβ εξελίσφονται τα παράπονά του. Βεβαίως, η απάντηση του Θεού είναι μόνον ύμνος στον δημιουργό και δεν αναφέρει κάτι για την κακοπάθεια του Ιώβ· είναι όμως ενδεικτικό ότι μέσω της περιγραφής ιδιαίτερα των ζώων, το βλέμμα στρέφεται προς την πρόνοια του Θεού (v. Rad, Westermann). Αλλά και οι αποκρίσεις του Ιώβ μάλλον συγκαλύπτουν την πλήρη συγκατάνευση σε όσα είτε ο Θεός. Από τη στιγμή που ο Ιώβ ανήρθε

τον Θεό, μπορεί με πλήρη ικανοποίηση να αρκεστεί σ' αυτό: «Δι' ἄκοιτις τοῖς ὠτός εἶχον ἀκούσει περὶ Σου· νῦν ὁμως εἶδε Σε ὁ ὄφθαλμός μου! Διὰ τοῦτο ἀνακαλῶ (ὄσα εἶπα) καὶ μετανῶ ἐπὶ χόος καὶ σποδοῦ!» Πιθανότατα μερικές ἀπὸ τίς περιγραφές ζῶων εἶναι μεταγενέστερες προσθήκες. Συνήθως ὡς τέτοιες θεωροῦνται οἱ εκτενείς περιγραφές του ὑποκόταμου (40,15-24) καὶ του κροκόδειλου (40,25-41,26) καὶ ἐν μέρει ἡ περιγραφή της στρουθοκαμήλου (39,13-18). Ὡστόσο, ο *Westermann*, με βάση τὴν ὀρθή γιὰ τον ἴδιο διάφραση του κειμένου, χαρακτηρίζει ὡς μεταγενέστερα τὰ χωρία 39,9-30, 40,15-24 καὶ 41,4-26 καὶ ἐπι βρίσκει το τέλος των λόγων του Θεοῦ στο 41,2-3.

Το κεφ. 28 ἔχει παρεμβληθεῖ, προφανῶς ὡς κατακλείδα της θεολογίας των φύλων του Ιὼβ, στο σημείο ὅπου αυτοὶ φεύγουν ἀπὸ τὴ σκηνή. Εἶναι δε ὕμνος στὴν σοφία, που ἔγινε με διέγερση ἀνιγηματικῆς ἐρώτησης καὶ ἀποκρίσης (στ. 12 καὶ 23): κανένας ἄνθρωπος παρὰ μόνον ὁ Θεός γνωρίζει τον τόπο της σοφίας καὶ τὴν ὁδὸ πρὸς αὐτήν.

Στα κεφ. 32-37 που παρεμβάλλονται ὀμιλεῖ ὁ Ελιγού, κάποιος νεότερος σε ἡλικία, ὁ οποίος εμφανίζεται γιὰ πρώτη φορὰ σ' αὐτὸ το σημείο. Πρέπει να σημειωθεῖ ὅτι ὁ Ελιγού ἀντιπαρέρχεται νυχθρὰ τὴν κακοπάθεια του Ιὼβ καὶ δὲν διαλέγεται μαζί του. Μόνον αὐτὸς παραθέτει πρὸς ἔλεγχο τους λόγους του Ιὼβ. Στο κεφ. 34 ὁ Ελιγού ἀπευθύνει τον λόγο σε κύκλο σοφῶν καὶ προβάλλει σ' αὐτούς τὴν ὑπόθεση του Ιὼβ. Ἔτσι οἱ λόγοι του Ελιγού μπορούν να θεωρηθῶν ὡς κάποιο εἶδος ἀρχικοῦ καὶ μάλιστα καὶ κριτικοῦ ὑπομνήματος στο βιβλίο του Ιὼβ· στὴν κακοπάθεια ἀποδίδεται παιδαγωγικὴ σημασία.

Ὅπως ἤδη ἀναφέρθηκε, τὸ βιβλίο του Ιὼβ δὲν εἶναι συστηματικὴ ἐξέταση προβλήματος, ἀλλὰ διατύπωση ὑπαρκτικῆς ἐμπειρίας. Αὐτῆς της ἐμπειρίας ἡ μία ὄψη εἶναι ἡ κακοπάθεια ἀνθρώπου, που δοκιμάζεται φοβερὰ ἐκφραζόμενη με θρήνο. Ἡ νοθεσία των φύλων (νοθεσία που νοεῖται ὡς ενοσιβής) πρὸς τον Ιὼβ δὲν φθάνει μέχρι τὸ βάθος της κακοπάθειας αὐτῆς, το οποίο βέβαια κατὰ λύει τὴ θεολογία που συναρτὰ τὰ παθήματα με τὴν αμαρτία. Ἡ ἄλλη ὄψη της ἐμπειρίας αὐτῆς εἶναι ἡ χάρις του Θεοῦ, που παρέχεται στον πάσχοντα ἄνθρωπο. Σ' αὐτὴ ὁ Ιὼβ συνομολογεῖ ὅσα του εἶπε ὁ Θεός καὶ ἐπαναπαύεται στὴν ἀληθινὴ παρουσία Του, που γνωρίσει βιωματικά. Το ὅτι ὑπολαμβάνει πὶ γνώρισε ἢ τι εἶδε ὁ Ιὼβ στὴ συνάντησή αὐτῆ εἶναι ἐξαιρετικὰ μεγάλο πλεονέκτημα του βιβλίου.¹⁶¹

Γιὰ τον ποιητὴ δὲν γνωρίζουμε κάτι. Αὐτὸς προφανῶς υπήρξε ἐξαιρετικὰ μορφωμένος καὶ πιθανότατα ἔμαθε πολλὰ περιηγούμενος. Το ποιήμα του ὑποδηλώνει ἐμπειρία ἐμβριθῆ λόγῳ των προσωπικῶν του δοκιμασιῶν. Ὁ ἀκριβῆς

¹⁶¹ Βλ. C. Westermann, *λ. Hiobbuch*, στο ΒΗΗ II (1964), σσ. 724 κ.εξ.

καθορισμός του χρόνου συγγραφῆς του βιβλίου εἶναι ἀδύνατος ἐξαιτίας της ἔλλειψης χρονολογικῶν στοιχείων ἢ ὑπαινυγμῶν. Αὐτὸ φαίνεται καθαρὰ ἀπὸ τὴν μέχρι σήμερα ἔρευνα, ἡ οποία ἔχει ἐξαντλήσει ὅλη τὴ σειρά χρονολογικῶν πιθανοτήτων μεταξύ της 7ης καὶ της 2ης ἐκ/δας π.Χ. Δὲν εἶναι, ὁμως, ἄγνωστη καὶ ἡ πλήρης παραίτηση ἀπὸ τὴν χρονολόγησή του βιβλίου (π.χ. ὅπως του Bentzen). Πάντως, λαμβάνοντας κάποιος ὑπ' ὄψιν τον σαφῶς διακρινόμενο ἀτομισμὸ στο βιβλίο καὶ τίς σχέσεις του βιβλίου με ἄλλα βιβλία της Π. Διαθήκης, μπορεῖ να δεχθεῖ ὅτι πιθανότατα εἶναι ἡ αἰχμαλωσιακὴ ἢ μεταιμαλωσιακὴ (ἀρχές της περιόδου) προέλευσή του, επειδὴ μετὰ ἀπὸ λίγο χρόνο ἔγινε ἡ διέγερση των λόγων του Θεοῦ καὶ μετέπειτα παρενεβλήθησαν οἱ λόγοι του Ελιγού καὶ επειδὴ ὄχι ἀρκετὰ μεταγενέστερα ἔγινε ἡ τελικὴ ἐπεξεργασία λόγῳ της οποίας τὸ ποιητικὸ ἔργο πλασιώθηκε με τὴ λαϊκὴ ἀφήγησή καὶ παρενεβλήθη σ' αὐτὸ ὁ ὕμνος στὴν σοφία.

δ'. Το βιβλίο στὴν χριστιανικὴ Ἐκκλησία

Το θεῖο κύρος του βιβλίου του Ιὼβ ἐπιβεβαιώνεται στὴν Κ. Διαθήκη ἀπὸ τον Ἰάκωβο (5,11), ὁ οποίος μνημονεύει τὴν ὑπομὴν του Ιὼβ (πρβλ. Ἰὼβ 1,21 κ.εξ.), καὶ ἀπὸ τον Παῦλο, ὁ οποίος παραθέτει χωρία (πρβλ. Α' Κορ. 3,19 με Ἰὼβ 5,13 καὶ Ρωμ. 11,35 με Ἰὼβ 41,11).

Ἡ κανονικότητα του βιβλίου, το οποίο ἄλλωστε συμπεριλαμβάνεται στον ταλμουδικοῦ κατὰλογο των θείων Γραφῶν (Βαβὰ βαθρὰ 14b), οὐδέποτε ἀμφισβητήθηκε στὴν ἀρχαία χριστιανικὴ Ἐκκλησία, με ἐξαίρεση τον Θεόδωρο Μογουεστίας ὁ οποίος ἀρνήθηκε τὴν θεοπνευστία του βιβλίου με τον ισχυρισμὸ ὅτι αὐτὸ εἶναι ποιητικὸ προϊόν ἐθνικῆς προέλευσης. Ἀλλὰ καὶ ἡ διδασκαλία αὐτῆ (Mansi 9, σσ. 223-225, MPG 66, σσ. 697 κ.εξ.) καταδικάστηκε ἀπὸ τὴν Ε' Οικουμενικὴ Σύνοδο που συνήλθε στὴν Κωνσταντινούπολι το ἔτος 553.

Ἀπὸ τὰ ὑπομνήματα στον Ιὼβ παλαιῶν ἐκκλησιαστικῶν Πατέρων σώζονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀποσπάσματα. Τον Ιὼβ ἐρμήνευσαν οἱ Ἕλληνες Ωριγένης (MPG 12 καὶ 17, ἀποσπάσματα), Ἰωάννης Χρυσόστομος (MPG 64, βλ. καὶ τὸ ἔργο που εσφαλμένα ἔχει ἀποδοθεῖ σ' αὐτὸν, MPG 56), Ἡσὺχιος Τσερακιαν, Βενετία 1913) καὶ Ὀλυμπιδωρος (MPG 93), οἱ Λατῖνοι Αὐγουστίνος (MPL 34, CSEL 28,2), Ἰουλιανὸς ὁ Αἰκουλάδου (ἐκδ. ἀπὸ τον Α. Amelli στο *Spicilegium Casinense* III, I, 1897, σσ. 333 κ.εξ.), ἄγνωστος του οποίου τὸ ἔργο ἔχει ἀποδοθεῖ εσφαλμένα στον *Ιερώνυμο* (MPL 23 καὶ 26, πρβλ. CPL Nr. 643, 757) καὶ Γρηγόριος ὁ Διάλογος

(MPL 75 και 76) και ο Σύρος Εφραίμ (Opera Syriaca II, Roma 1740, σσ. 1-20). Βλ. και την σερά στον Ιώβ του μητροπολίτη Σερρών και έπειτα Ηράκλειος Νικητᾶ (11ης εκδ/δας) και Patricius Junius, Catena Graecorum Patrum in beatum Iob (London 1637). [Πρβλ. Π. Ν. Τρεμπέλα, Υπόμνημα εἰς τὸν *Ιώβ*, Αθήναι 1965].

ε' Κείμενο

Η παράδοση του εβραϊκού κειμένου του βιβλίου του Ιώβ είναι αρκετά αβέβαιη, καθ' όσον πολλές λέξεις και φράσεις αυτού είναι φανερά παρεφθαρμένες. Η παραφθορά αυτή οφείλεται κυρίως τόσο στη συχνότητα σπανίων λέξεων σ' αυτό-των οποίων η εξήγηση αναγκάζει σε συσχέτιση με ακαδικές, αραμαϊκές και αραβικές ρίζες- όσο και στην από μέρους των γραφείων αυτονμία παρακολούθησης της λεπτής επιχειρηματολογίας του βιβλίου. Για τη διόρθωση του κειμένου είναι απαραίτητη η βοήθεια που προσφέρεται από τη μετάφραση των Ο'. Η χρήση, όμως, της μετάφρασης των Ο' πρέπει να γίνεται με προσοχή, διότι αυτή όχι μόνο παραφράζει συχνά, αλλά και συντέμνει το κείμενο τόσο ελεύθερα, ώστε εμφανίζεται συντομότερη από το μασωρικό περίπου κατά το ένα πέμπτο. Κάποια βοήθεια σε διόρθωση του μασωρικού κειμένου παρέχεται και από τη Βουλγάτα. Αλλά και της Βουλγάτας η χρήση πρέπει να γίνεται με προσοχή, διότι ο ίδιος ο Ιερώνυμος -ο οποίος για τη μετάφραση του βιβλίου του Ιώβ δέχθηκε τη βοήθεια του ραββίνου της Λυδδας- λέει ότι σε κάποια σημεία μετέφρασε κατά γράμμα και σε άλλα κατ' έννοια. Ύστερα από αυτά γίνεται φανερό ότι για την αποκατάσταση του εν λόγω κειμένου είναι αναπόφευκτη και η κριτική εικασία.

3. Παρομιές

Υπομνήματα. Franz Delitzsch, *KD* 1873. - W. Nowack, *KeH* 1883. - G. Wildeboer, *KHC* 1897. - W. Frankenberg, *HK* 1898. - H. L. Strack, *SZ* 1899. - C. H. Toy, *ICC* 1899 (1970) - P. Volz, *SAT* 1921. - H. Wiesmann, *HS* 1923. - C. Steuernagel, *HSAT* 1923. - B. Gemser, *TU* 1929 (1931). - W. O. E. Oesterley, *WC* 1929 - Κ. Καλλινίκου, *Υπόμνημα εἰς τὰς Παροιμίας Σολομώντος*, Αλεξάνδρεια 1933. - B. Gemser, *HAT* 1937, 1963. - A. Cohen, *SoncB* 1945, 1952. - H. Renard, *Clamer-B* 1946, 1951. - V. Hamp, *EB* 1949 (1954). - A. D. Power, *HBK* 1949. - H. Duesberg/P. Auvray, *JéruSB* 1951, 1957. - W. H. Gispen, *COT* 1952/54 (τόμοι 2). - J. van der Ploeg, *BOT* 1952. - Ch. Th. Fritsch/R. W. Schloerb, *IB* 1955. - E. Jones, *TB* 1961. - W. G. Plaut, *UAHC* 1961. - K. V. H. Ringgren, *ATD* 1962 (1967).

- H. Schneider, *HBK* 1962. - A. Barucq, *SB* 1964. - R. B. Y. Scott, *AB* 1965. - R. Augé, *MontsB* 1966. - W. Mc Kane, *OTL* 1970.

Άλλα βοηθήματα. W. Frankenberg, *Über Abfassungs-Ort und-Zeit sowie Art und Inhalt von Prov. I-IX*, *ZAW* (1895), σσ. 104 κ.ε.ξ. - A. Hudal, *Die religiösen und sittlichen Ideen des Spruchbuches, Roma* 1914. - Ad. Erman, *Eine ägyptische Quelle der «Sprüche Salomos»*, *SAB* 15 (1924), σσ. 86 κ.ε.ξ. - H. Gressmann, *Die neugefundene Lehre des Amen-em-ope und die voralexandrische Spruchbuchlehre*, *ZAW* 42 (1924), σσ. 272-296. - D. C. Simpson, *The Hebrew Book of Proverbs and the Teaching of Amenophis*, *JEA* 12 (1926), σσ. 232 κ.ε.ξ. - W. O. E. Oesterley, *The Teaching of Amen-em-ope and the Old Testament*, *ZAW* 45 (1927), σσ. 9 κ.ε.ξ. - Του ίδιου, *The Wisdom of Egypt and the Old Testament in the Light of the newly discovered «Teaching of Amen-em-ope»*, London 1927. - P. Humbert, *Recherches sur les sources égyptiennes de la littérature sapientiale d'Israël*, Neuchâtel 1929. - H. Ranston, *The OT Wisdom Books and their Teaching*, 1930. - G. Kuhn, *Beiträge zur Erklärung des Salomonischen Spruchbuches (BWANT III, 16)*, Stuttgart 1931. - Κ. Καλλινίκου, *Παροιμία Σολομώντος*, Αλεξάνδρεια 1932. - J. Fichtner, *Die altorientalische Weisheit in ihrer israelitischen-jüdischen Ausprägung*, *BZAW* 62 (1933). - W. Zimmerli, *Zur Struktur der alttestamentlichen Weisheit*, *ZAW* 10 (1933), σσ. 177 κ.ε.ξ. - F. Dornseiff, *Hesioids Werke und Tage und das alte Morgenland*, *Philologus* 89 (1934), σσ. 397 κ.ε.ξ. (= *Kl. Schr.* 1, 1959, σσ. 72-95). - G. Boström, *Proverbstudien: Die Weisheit und das fremde Weib in Spr 1 - 9 (LUA NF 1, 30.3)*, Lund 1935. - A. Drubbel, *Le conflit entre la Sagesse profane et la Sagesse religieuse*, *Bibl.* 7 (1936), σσ. 45 κ.ε.ξ., 407 κ.ε.ξ. - Του ίδιου, *Les livres sapientiaux d'Israël dans leurs sources préexiliques*, 1936. - O. S. Rankin, *Israel's Wisdom Literature*, 1936, 1954. - J. Schmidt, *Studien zur Stilistik der alttestamentlichen Spruchliteratur*, *Alt. Abh.*, Münster 1936. - C. I. K. Story, *The Book of Proverbs and Northwest Semitic Literature*, *JBL* 64 (1945), σσ. 319 κ.ε.ξ. - A. M. Dubarle, *Les sages d'Israël*, 1946. - J. W. Gasspar, *Social Ideas in the Wisdom Literature of the Old Testament*, 1947. - H. Ringgren, *Word and Wisdom*, Uppsala 1947. - P. W. Skehan, *A Single Editor for the Whole Book of Proverbs*, *CBQ* 10 (1948), σσ. 115 κ.ε.ξ. - A. D. Power, *The Proverbs of Solomon*, 1949. - Του ίδιου, *Side Lights on the Book of Proverbs*, 1950. - A. Alt, *Die Weisheit Salomos*, *ThLZ* 56 (1951), σσ. 139 κ.ε.ξ. (= *Alt* II, σσ. 90 κ.ε.ξ.). - W. Baumgartner, *The Wisdom Literature*, στο *OTMS*, 1951, σσ. 212 κ.ε.ξ. - G. R. Driver, *Problems in the Hebrew Text of Proverbs*, *Bibl* 32 (1951), σσ. 173 κ.ε.ξ. - H. Brunner, *Die Weisheit-sliteratur*, *HdO* 2 (1952), σσ. 90 κ.ε.ξ. - E. Schmitt, *Leben in den Weisheitsbüchern Job, Sprüche und Jesus Sirach*, 1954. - K. Koch, *Gibt es ein Vergeltungsdogma im Alten Testament?*, *ZThK* 52 (1955), σσ. 1 κ.ε.ξ. - A. Bruno, *Sprüche, Prediger, Klägelieder, Esther, Daniel: Eine rhythmische und textkritische Untersuchung*, 1958. - H. Gese, *Lehre und Wirklichkeit in der alten Weisheit: Studien zu den Sprüchen Salomos und zu dem Buche Hiob*, 1958. - O. Drioton, *Le Livre des Proverbes et la Sagesse d'Amén-ém-ope*, *BETHL* 12 (1959), σσ. 229 κ.ε.ξ. - E. G. Bauckmann, *Die Proverben und die Sprüche des Jesus Sirach*, *ZAW* 72 (1960), σσ. 33 κ.ε.ξ. - G. Wallis, *Zu den Spruchsammlungen Prov 10.1 - 22.16 und 25 - 29*, *ThLZ* 85 (1960), σσ. 147 κ.ε.ξ. - E. Würthwein, *Die Weisheit Ägyptens und das Alte Testament*, 1960. - B. Courvoyer, *Amenemopé*, I, III, 13: *Égypte ou Israël?*, *RB* 68 (1961), σσ. 394 κ.ε.ξ. - U. Skladny, *Die ältesten Spruchsammlungen in Israel*, Göttingen 1962. - M. Dahood, *Proverbs and Northwest Semitic Philology*, 1963. - G. Sauer, *Die Sprüche Agurs*, 1963. - Université de Strasbourg, *Colloque: Les sages du Proche-Orient ancien*, 1963. - A. Marzai, *La enseñanza de Amenemope*, 1965. - R. N. Whybray, *Proverbs VIII, 23 - 31 and its Supposed Prototypes*, *VT* 15 (1965), σσ. 504 κ.ε.ξ. - Του ίδιου, *Wisdom in Proverbs. The Concept of Wisdom in Proverbs 1 - 9 (StBTh)*, London 1965. - Του ίδιου, *Some Literary Problems in Proverbs I-IX*, *VT* 16 (1966), σσ.